

80-річчя Голодомору 1932-1933 років в Україні

УДК 94(477):341.485«19»

В. І. Марочко

ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ: ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС *

У статті показується гостра боротьба на законодавчому рівні за утвердження в правовому полі сучасного тлумачення поняття «Голодомор-геноцид».

Ключові слова: голод, геноцид, Голодомор, Верховна Рада України, президенти України, Кабінет Міністрів України.

Зовнішньополітичний курс держави є продовженням її внутрішньої політики, позаяк вона, дотримуючись міжнародних угод і норм, захищає права власних громадян, суверенність та імідж країни. Зовнішня політика задля формальної дипломатії, «зовнішньої атрибутики» й пасивного споглядання за розгортанням суперечливих міжнародних процесів і корпоративних змов довкола проблем історичного минулого чи поточних справ – не захищає національних інтересів. Це стосується економіки, політики, міжнародних стосунків, української державної символіки, мови, культури, історії, тому що, виокремлюючи їх, ми демонструємо авторитет держави, цивілізаційний статус країни, гідність її громадян. Не є винятком і визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом, оскільки мільйони українських селян стали жертвами сталінського комуністичного режиму.

Об'єктивне висвітлення причин та наслідків Голодомору стало можливим за роки незалежності України, але постгеноцидне українське суспільство виявилось залежним від совдепівського атавізму меншовартості, котра переслідує багатьох сучасних політиків, незважаючи на те, що за 80 років опубліковано близько 18 тисяч статей, рецензій, брошур, книг, збірників документів, спогадів про голод в УСРР, з яких половину за останні п'ять років; випущено десятки документальних фільмів; написано сотні картин; підготовлено багатотомне меморіальне видання «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні», споруджено Меморіал жертв Голодомору.

19 лютого 1993 року Президент України Л.Кравчук видав указ «Про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами Голодомору в Україні», яким уперше засвідчив офіційне ставлення держави. Дата 19 лютого нагадувала про велику аграрну реформу 1861 року, внаслідок якої було скасовано ганебний соціально-політичний інститут кріпацтва, але президентський указ не став реформаційним стосовно політично-правового тлумачення українського Голодомору-геноциду. Указ виконував юридичну функцію постанови, якою президент зобов'язував провести у

* Стаття голови Асоціації дослідників голодоморів в Україні В. І. Марочка підготовлена на основі матеріалів парламентських слухань з приводу оцінки Голодомору у Верховній Раді України.

вересні 1993 року. Дні Скорботи і Пам'яті жертв Голодомору в Україні, створити Оргкомітет з підготовки та проведення заходів, забезпечити широке висвітлення трагічних подій Голодомору, внести цю сумну дату української історії до Календаря річниць видатних людей та історичних подій у галузі освіти, науки, культури і комунікацій. Головою Оргкомітету було призначено віце-прем'єр-міністра України М.Жулинського, а до його складу зголосилися – голова Народного руху України В.Чорновіл, українські письменники І.Драч, І.Дзюба, О.Гончар, П.Мовчан, Ю.Мушкетик, Д.Павличко, Л.Танюк; історики України С.Кульчицький, П.Толочко; зарубіжні дослідники – Роберт Конквест, Джеймс Мейс; представники українських зарубіжних фондів – голова Українського Конгресового Комітету Америки А.Лозинський, президент Конгресу українців Канади О.Романів, голова Союзу українських організацій Австралії М.Моравський, президент Світового конгресу вільних українців Ю.Шимко. Вони вирізнялися політичними поглядами та судженнями стосовно оцінки Голодомору: радикальна частина, особливо з боку української діаспори та окремі представники українських громадських організацій, вимагала його однозначної кваліфікації – геноцид; поміркована, яка перебувала під впливом Компартії України, вагалася. Радником Президента України з політично-правових питань був народний депутат О.Ємець, але кваліфікаційне рішення мала дати Верховна Рада України, яка залишалася «червоною». Ні Президент України, ні його радники, ні Кабінет Міністрів України, ні Оргкомітет не розглядали тоді питання про необхідність юридичного тлумачення Голодомору 1932–1933 років в Україні. Компартійна номенклатура, яка втратила необмежену владу над суспільством, поступово адаптувалася до нових умов, намагаючись загальмувати процес юридичного визнання Голодомору-геноциду. Громадські діячі та історики обґрунтовували правову базу злочину проти людяності в українських селах 1932–1933 років, споруджували перші пам'ятники жертвам Голодомору.

Учасники міжнародної конференції, яка відбулася у вересні 1993 року за участі Президента України Л.Кравчука, висловлювали різні науково-історичні, політичні та правові оцінки, але офіційною залишалася позиція, яку було представлено в Указі від 19 лютого 1993 року. Вона засвідчила факт «безневинних жертв Голодомору», однак обмежився його публіцистичною оцінкою – «трагічна подія». Суспільство здобуло ще одну сумну дату – Дні Скорботи і Пам'яті, які мали б відбуватися на державному рівні кожного року у вересні, проте у запалі політичної боротьби про них тимчасово забули. 20 жовтня 1993 року Парламент Естонії (Рийгіког), а 28 жовтня того ж самого року Сенат Австралії визнали Голодомор в Україні геноцидом. Депутатам цих країн вистачило мужності й порядності, а «народним обранцям» незалежної Української Держави, яким здавалося сам бог велів виконати важливу функцію соціального примирення і морально-психологічного зцілення суспільства від жаху і болю, заподіяних сталінським тоталітарним режимом, бракувало волі та чеснот, позаяк для комуністичної фракції Й.Сталін був і залишається ідеологічним і духовним наставником.

Обрання Л.Кучми Президентом України у 1994 році, правління якого тривало десять років та вирізнялося прагматизмом, конституційним оформленням Української Держави, реальними економічними змінами, а з іншого боку – згортанням демократії та свободи слова, здавалося тоді важливою передумовою

для юридичного визнання Голодомору в Україні геноцидом українського народу. Він став президентом, тому що виборці голосували проти комуністичної ідеології, яку, на їхнє переконання, представляв Л.Кравчук. Суспільство вчилася демократії, розпізнавати реальні дії й вчинки політиків. В Адміністрації Президента України Л.Кучми працювали на різних посадах професійні історики – В.Литвин, Д.Табачник, В.Ткаченко та інші, які певною мірою впливали на формування «історичного фронту» в Україні, особливо на висвітлення так званих «білих плям», але не пропонували системного політичного і правового з'ясування причин та наслідків Голодомору, тобто його юридичного тлумачення відповідними органами влади. Протягом 1994–1998 років Голодомор досліджувався переважно зусиллями громадських організацій та окремих істориків, а держава займала нейтральну позицію: не фінансувала жодного наукового проекту, але й не перешкоджала цього робити спонсорам, благодійним фондам. 26 жовтня 1998 року Кабінет Міністрів України за підписом прем'єр-міністра України В.Пустовойтенка видав постанову №1696 «Про 65-і роковини Голодомору в Україні», якою було затверджено чергові урядові заходи. Президент України фактично передав повноваження зі вшанування жертв Голодомору Кабмінові. Поновили започатковані Л.Кравчуком Дні пам'яті жертв Голодомору, але запровадили новий меморіальний ритуал – покладання траурних вінків біля пам'ятних знаків жертвам Голодомору у місті Києві та інших населених пунктах України, що став традиційним для кожної четвертої суботи листопада. Організація виставок архівних документів, друкованих видань, упорядкування могил жертв Голодомору, конференцій, уроків пам'яті в школах, телевізійних та радіопередач, здійснення молитви і панахиди – значно розширили перелік заходів. 20 березня 2002 року Л.Кучма видав Указ «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Голодомору в Україні», які доповнили попередні офіційні документи новими положеннями. Вони стосувалися надання матеріальної допомоги особам, які пережили Голодомор 1921–1923 та 1932–1933 років, поліпшення їх медичного, соціально-побутового обслуговування, клопотання місцевих органів влади довкола присадибного господарства. Міністерству освіти доручили збирати свідчення очевидців Голодомору для поповнення фондів краєзнавчих і шкільних музеїв, а Міністерству закордонних справ провести відповідні заходи за участі української діаспори за кордоном. Форми вшанування пам'яті жертв терору голодом суттєво розширилися, але залишалася без змін його політична та правова оцінка. Голодомор ототожнювали з голодом, а обидва явища вважалися просто «трагічними подіями», тобто держава уникала юридичної кваліфікації, не зверталася до міжнародних організацій з клопотанням про належну інтерпретацію Голодомору 1932–1933 років в Україні.

Політичну турботу довкола визнання Голодомору геноцидом українців перебравли тоді на себе українська діаспора, громадські організації в Україні, творча інтелігенція, звертаючись до людей доброї волі, до міжнародних організацій, до парламентів багатьох країн світу за підтримкою. Подібні звернення надходили на адресу Президента України Л.Кучми, Верховної Ради України, відтак потяг ідеологічного консерватизму зрушив з місця, а його «вагоновожаті» стали на шлях конструктивного діалогу.

Поворотним моментом політично-правового тлумачення Голодомору стала постанова Верховної Ради України №258-IV «Про 70-і роковини Голодомору в

Україні» від 28 листопада 2002 року. Вперше вищий законодавчий орган України висловив офіційне ставлення, «...осуджуючи політику геноциду, що проводилася на державному рівні керівниками тоталітарного радянського режиму проти громадян України, національного духу, менталітету та генетичного фонду українського народу». Постанова передбачила скликання у травні 2003 року спеціального засідання Верховної Ради України за участю Президента України та членів Кабінету Міністрів України з метою вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років. До написання тексту постанови долучилися депутати національно-патріотичного спрямування, представники Комітету з питань прав людини, національних меншин і національних відносин, з питань культури й духовності. Перелік державних заходів поповнився новими положеннями, яких не було у попередні роки: створити державний Центр дослідження голодоморів, написати та видати книги жертв Голодомору, забезпечити проведення конкурсу на кращий проект Меморіалу жертв Голодомору в Україні. Постанова Верховної Ради України рекомендувала Міністерству закордонних справ України здійснити міжнародні заходи, спрямовані на визнання Голодомору в Україні 1932–1933 років державною політикою геноциду проти українського народу, а також ініціювати визнання міжнародним співтовариством Голодомору 1932–1933 років в Україні актом геноциду проти українського народу». Навіть Генеральній Асамблеї ООН пропонували вшанувати хвилиною мовчання пам'ять полеглих від Голодомору українських селян. Офіційний державний документ, незважаючи на використання бюрократичного звороту «присвячених пам'яті жертв», який є недоречним для такого випадку, адже Голодомор – не свято, оскільки масова і потворна смертність утратила тоді почуття страху і святості. Людей не ховали за церковно-християнським обрядом, тому що влада зруйнувала церкву, ліквідувала священників.

Постанова, яку 28 листопада 2002 року підписав В.Литвин, започаткувала тривалий і суперечливий процес політично-правового тлумачення Голодомору. Її поява була логічною, враховуючи суспільні настрої, але існувала і вагома номенклатурна мотивація: зомбування електорату напередодні виборів, усвідомлення морально-християнської спокути, прагнення до утвердження позитивного міжнародного іміджу країни. Виконуючи постанову Верховної Ради України, 12 лютого та 14 травня 2003 року відбулися парламентські слухання в сесійній залі. Від Кабміну виступив віце-прем'єр-міністр з гуманітарних справ Д.Табачник. Визнання голоду актом геноциду, – наголосив він 12 лютого, – має принципове значення для стабілізації суспільно-політичних відносин в Україні та є доказом незворотності демократизації суспільства, фактором відновлення історичної справедливості, морального зцілення кількох поколінь від страшного шоку, заподіяного масовими репресіями та голодоморами.

Визнаючи українських селян жертвами геноциду 33-ого року, ми не лише увічнюємо пам'ять про загиблих, ми маємо постати справді державотворчою нацією, цивілізованою і гуманною, шанобливою і культурною, здатною до прозоріння й спокути». Історик та державний діяч згадав Конвенцію 1948 року про геноцид, яку ратифікувала УРСР, будучи засновником ООН, а також прилюдно визнав Голодомор геноцидом. 14 травня 2003 року, виголошуючи чергову доповідь на парламентських слуханнях, Д.Табачник уважав формальним і

недостатнім ушанування пам'яті жертв Голодомору, а десять попередніх років, на його переконання, «практично були втрачені». Він говорив про необхідність спорудження Меморіалу жертв Голодомору, про впорядкування архівних фондів, про впокорення українського суспільства Голодомором, про державну програму «Усна історія Голодомору». Покликаючись на документальну базу, виявлену архівістами та істориками, гуманітарний віце-прем'єр заявив тоді, що вона підтверджує, на нашу думку те, що Голодомор в Україні був не тільки злочином проти людяності, але й потрапляє під дію конвенції, як акт геноциду. Штучні голодомори в Україні він назвав «нашим українським голокостом», а також висловив сподівання, що наша історія не буде роз'єднувати суспільство, а лише об'єднувати, що цілком відповідає національним інтересам. Такою виявилася офіційна позиція Кабміну – вищого виконавчого органу влади.

Підсумковим документом парламентських слухань 12 лютого 2003 року стали «Рекомендації парламентських слухань щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років», схвалені постановою Верховної Ради України 6 березня 2003 року №607-IV. Вона констатувала той факт, що «...не все, пов'язане з історією голодомору 1932–1933 років, який слід визнати актом геноциду українського народу, до кінця розкрито і з'ясовано». Рекомендації стосувалися трьох основних гілок влади – президентської, Верховної Ради України, Кабміну. Вищому законодавчому органу доручалося разом з Кабінетом Міністрів України порушити в установленому порядку питання перед ООН про визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу, створити на державному рівні комісію фахівців-юристів для підготовки спеціальної документації та процедур, передбачених міжнародним правом, прийняти в установленому порядку Закон України про визнання факту геноциду української нації у 1932–1933 роках. Заходи Кабінету Міністрів України налічували 16 позицій, із них: унести до Верховної Ради України законопроект щодо політико-правової оцінки Голодомору 1932–1933 років, разом з НАН України провести у листопаді 2003 року міжнародну наукову конференцію з метою визнання світовою спільнотою Голодомору актом геноциду українського народу, проголосити 2003 рік – Роком українського селянина, розглянути питання про перетворення Центру досліджень геноциду в Україні при Інституті історії України НАН України в самостійний науково-дослідний Інститут, забезпечити видання і перевидання збірників документів і матеріалів про Голодомор, ввести в програми навчальних закладів усіх типів і рівнів акредитації проведення уроків пам'яті жертв Голодомору, забезпечити його широке висвітлення в засобах масової інформації тощо. Проголошені заходи не виконувалися, залишаючись наміром та політичною декларацією. Історики самостійно видавали збірники документів та спогадів очевидців на кошти благодійників.

15 травня 2003 року, підсумовуючи висновки чергових парламентських слухань, Верховна Рада України ухвалила постанову №789-IV «Про Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років». Вона осуджувала сталінський тоталітарний режим – організатора Голодомору, висловила сподівання на підтримку міжнародних правових установ. «Ми вважаємо, – наголошувалося у постанові, – що кваліфікація цієї Катастрофи української нації як геноциду має принципове значення для стабілізації суспільно-

політичних відносин в Україні, є важливим чинником відновлення історичної справедливості, морального зцілення кількох поколінь від страшного соціального стресу, незаперечним доказом незворотності процесів демократизації суспільства, суворим застереженням спробам встановити в Україні нову диктатуру, нехтувати найголовнішим правом людини – правом на життя» (Відомості Верховної Ради. – 2003. – №30. – Ст. 262). Зворушливо, а головне актуально і застережливо.

Політичну позицію України стосовно необхідності визнання Голодомору геноцидом, яку засвідчували парламентські слухання взимку та навесні 2003 року, підтримав Сенат Канади, ухваливши 19 червня 2003 року резолюцію, внесена сенаторкою Р.Андрейчук, із закликом до уряду Канади про визнання Голодомору в Україні геноцидом. Парламенти багатьох країн світу почали обговорювати питання політично-правової оцінки Голодомору, тому визріла доцільність виходу на міжнародну арену Президента України. 24 вересня 2003 року Л.Кучма виголосив промову на загальних дебатах 58-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН. Він згадав про трагічні події 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку, про загибель місії ООН у Багдаді 19 серпня, про участь України в антитерористичних акціях, про дотримання нею відповідних міжнародних угод, про економічні та соціогуманітарні наслідки Чорнобильської катастрофи. Вони були своєрідною прелюдією до основної частини його виступу. Цього року, – наголосив він, – сповнюється 70 років від часу, коли тоталітарним режимом був організований штучний голод в Україні. Його наслідком стала загибель від 7 до 10 мільйонів наших співгромадян. На жаль, тоді, у 1933 році, світ не відгукнувся на нашу трагедію. Міжнародна спільнота повірила цинічній пропаганді Радянського Союзу, який продавав хліб за кордон у той час, коли в Україні щохвилини від голоду помирало 17 чоловік. Президент визнав «організований» та «штучний» характер Голодомору, але уникнув терміна «геноцид», обмежився публіцистичним виразом – «наша трагедія». Це був перший публічний виступ Українського Президента в ООН з проханням ушанувати пам'ять полеглих від Голодомору українських селян.

Восени 2003 року, реагуючи на звернення України щодо оцінки Голодомору, парламентські та урядові структури багатьох країн висловили своє ставлення до подій 1932–1933 років в Україні. Зокрема, 23 вересня 2003 року Палата сенаторів Національного конгресу Аргентинської Республіки прийняла декларацію №DR 588/03 про вшанування пам'яті жертв Голодомору, організований тоталітарним радянським режимом, а колишній президент Аргентини та сенатор Рамон Пуерта назвав штучний Голодомор в Україні «терористичною акцією», яка повинна бути визнана у світі як історичний факт геноциду, що «нагадує і застерігає від жахливих наслідків діяльності будь-яких диктаторських режимів». 21 жовтня 2003 року Сенат Парламенту Австралії ухвалив резолюцію №680, якою підтвердив своє рішення від 28 жовтня 1993 року про визнання Голодомору в Україні геноцидом, а днем раніше Палата Представників Конгресу США підтримала резолюцію №356, унесену головою Комітету з міжнародних відносин Г.Хайдом, якою визнала Голодомор в Україні актом терору й масового вбивства, спрямованого проти українського народу та закликала підтримати ініціативи Уряду і Верховної Ради України визнати Голодомор, а Сенат (верхня палата Конгресу США) резолюцією №202 визнала штучний Голодомор 1932–1933 років в Україні актом геноциду. Підтримуючи рух визнання Голодомору злочином

проти людяності, Державні збори Угорської Республіки 26 листопада 2003 року осудили політику геноциду та дискримінації, яка відбувалася в Україні протягом 1932-1933 років. 23 листопада 2003 року Папа Іоанн Павло II надіслав кардиналові Л.Гузару, Верховному архієпископу Львова, Послання для українців у зв'язку з 70-ми роковинами Голодомору, у якому підкреслив «жахливий задум» сталінського режиму, спрямованого на знищення мирних людей, а також закликав «докласти зусиль до широкого та дійового примирення: саме у такий спосіб можна відповідно вшанувати жертви, які належать усьому українському народові».

Десятиріччя національної ходи до Храму справедливості та спокути, тобто до політично-правового визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом, яка тривала протягом 1993–2003 років, завершилося усвідомленням самого факту, але шлях від декларації до конкретної реалізації намірів виявився тернистим. Не кожен політик в Україні, котрий публічно висловлювався за визнання Голодомору, дотримувався внутрішнього кодексу моралі й честі. Це не стосувалося фракції Компартії України, якій притаманна класова мораль, а ідейним кумиром залишається «товариш Сталін», визнаний українським судом творцем Голодомору-геноциду в Україні. Необхідно зазначити, що за президентства Л.Кучми тема Голодомору набула публічного обговорення на державному рівні, а Верховна Рада України фактично висловила політичну оцінку подій 1932–1933 років в Україні як геноциду, про що свідчать тексти постанов 28 листопада 2002 року, 6 березня та 15 травня 2003 року, звернення українських посадовців до міжнародних організацій з пропозицією про вшанування пам'яті жертв Голодомору. Ні Президент України Л.Кучма, ні Голова Верховної Ради України В.Литвин, ні Кабінет Міністрів України – не заперечували самої ідеї юридичного визнання Голодомору.

Зміна політичного керівництва в Україні внаслідок президентських виборів 2004 року змінила і ставлення до української історії, особливо до з'ясування причин та наслідків Голодомору в Україні. Президент України В.Ющенко вибрав цей напрям одним із пріоритетів внутрішньої й зовнішньої політики країни, а фактично виконував завдання, передбачені постановами Верховної Ради України у 2003 році, тобто його дії були цілком логічними і послідовними. Так, 11 липня 2005 року він видав Указ №1087 «Про додаткові заходи щодо увічнення пам'яті жертв політичних репресій та голодоморів в Україні», яким підтвердив усталену дату Дня пам'яті жертв голодоморів – 26 листопада, запропонував утворити Український інститут національної пам'яті, підготувати і внести до 1 листопада 2005 року на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо політико-правової оцінки голодоморів в історії українського народу. Президентські укази розвивали зміст постанов Верховної Ради України від 28 листопада 2002 року, 6 березня та 15 травня 2003 року, тобто Президент України В.Ющенко став на шлях їх конкретної реалізації. 4 листопада 2005 року Указом «Про вшанування жертв та постраждалих від голодоморів в Україні» В.Ющенко зобов'язав Кабінет Міністрів України вжити додаткових заходів щодо визнання міжнародною спільнотою Голодомору 1932–1933 років в Україні як геноциду українського народу, створити Оргкомітет з підготовки і проведення заходів у зв'язку з 75-ими роковинами. 22 листопада 2005 року Президент України В.Ющенко видав черговий Указ «Про відзначення Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій», запровадивши ним меморіальний ритуал покладання до пам'ятних

знаків жертв Голодомору траурних вінків з житніх і пшеничних колосків, ушануванням їх хвилиною мовчання й запаленням свічки.

Історичною подією в суспільно-політичному і духовному житті України стало ухвалення Верховною Радою України Закону «Про голодомор 1932–1933 років в Україні», яким визнано його геноцидом українського народу. Стаття друга Закону констатувала, що публічне заперечення Голодомору визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним. Відомо, що подання проекту закону про визнання Голодомору геноцидом було передбачено відповідними постановами Верховної Ради України у 2002–2003 роках, однак політичні партії не виявляли політичної ініціативи, крім комуністичної партії, яка всіляко перешкоджала внутрішньому й міжнародному визнанню цього злочину проти людяності. Ініціатором розроблення та подання проекту Закону до парламенту був Президент України В.Ющенко, котрий виконав попередні постанови вищого законодавчого органу з цього питання, а також свій громадянський, християнсько-православний і моральний обов'язок. Це історичний та незаперечний факт. Напередодні засідання парламенту України він закликав народних депутатів згадати про їхні цивілізаційні й державотворчі повноваження. Так, 25 листопада 2006 року в День пам'яті жертв політичних репресій і голодоморів він висловив таке: «Ті, хто сьогодні заперечує Голодомор, глибоко і переконливо ненавидять Україну. Ненавидять нас, наш дух, наше майбутнє. Вони заперечують не історію. Вони заперечують українську державність». Таких виявилось досить багато, особливо серед перших осіб Російської Федерації, депутатів Державної Думи, їхніх ідеологічних прихильників в Україні – членів Компартії України, Партії регіонів України.

Заперечення Голодомору як геноциду українського народу не відповідало національним інтересам України, тобто її внутрішній політиці, спрямованій на поновлення історичної справедливості та соціального примирення, морального зцілення жертв, подолання страху, утвердження цивілізаційного курсу незалежної держави. Голосування та обговорення проекту закону було дуже бурхливим, але з дотриманням процедури, взаємної поваги. За проект В.Ющенка проголосували 198 депутатів, тому що окремі фракції (Соцпартії) не сприймали визначення – «геноцид української нації». Проект Партії регіонів, за якого проголосували 193 депутати, тлумачив Голодомор як злочинські дії тоталітарного репресивного сталінського режиму, спрямовані на масове знищення частини українського та інших народів СРСР у результаті штучного Голодомору 1932–1933 років». Він не мав виразної правової оцінки, містив низку політологічних помилок.

Визначення «інших народів СРСР» стосувалося радянських республік, на території РСФРР та окремих областей Казахстану, але парламент незалежної Української Держави розглядав питання про правову кваліфікацію злочину, здійсненого на її території згідно положеннями Конвенції ООН про геноцид від 1948 року, яку УРСР, будучи засновником цієї міжнародної організації, ратифікувала, відтак подання проекту Закону у листопаді 2006 року було цілком логічним відповідно до міжнародного права та статей Кримінального кодексу України. Ні Державна Дума, ні уряд Казахстану не визнали Голодомор на їхній території геноцидом, навіть не висловили будь-якої іншої політично-правової оцінки. Необгрунтована критика й публічні заяви російських державних діячів з

приводу Закону 28 листопада 2006 року означали втручання у внутрішні справи України, принижували честь і гідність українського народу, були зухвалою наругою над історичною пам'яттю про загиблих від Голодомору людей. Спікер парламенту О.Мороз запропонував замінити слово «нація» поняттям «народ», отже, Закон підтримали 233 депутати: від БЮТ – 118, від «Нашої України» – 79, від Соціалістичної партії України – 30, від позафракційних – 4, від Партії регіонів – Т.Чорновіл та Г.Герман.

Ухвалення Закону було колегіальним, юридично виваженим та історично справедливим. Термін «український народ» відповідав ознакам політичної нації, зафіксованої конституцією та законами про громадянство в УСРР. Громадянин України вважався громадянином СРСР, але не міг бути одночасно і громадянином РСФФР чи Казахстану. На селян України поширювалися закони і постанови ВУЦВКу та Раднаркому УСРР, хоча діяло і союзне законодавство, але переважно для республіканських державних органів влади. Інша справа: чи був український безпаспортний селянин – повноцінним громадянином УСРР?

Ухвалення Закону Верховною Радою України набуло чинності з дня його оприлюднення. Він зобов'язував Кабмін узгодити відповідну нормативно-правову базу, тому віце-прем'єр-міністр України Д.Табачник, спираючись на цей закон, доручив 25 січня 2007 року різним установам і відомствам розробити концепцію загальнодержавної програми з вивчення Голодомору, а також забезпечити спорудження у м. Києві Меморіалу пам'яті жертв Голодомору. 21 листопада 2007 року прем'єр-міністр України В.Янукович підписав розпорядження №1026-р «Про затвердження Плану заходів на 2007–2008 роки у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні», тобто долучився до його виконання, номенклатурно-функціонально визнавши дію Закону від 28 листопада 2006 року. Серед ухвалених ним заходів були: розроблення проекту загальнодержавної програми дослідження Голодомору до 2012 року, написання і видання Національної та регіональної книги пам'яті жертв Голодомору, спорудження пам'ятника Джеймсові Мейсу, сприяння виданню книг про Голодомор-геноцид, проведення просвітницької роботи та вжиття заходів щодо визнання Генеральною Асамблеєю ООН та Європейським Парламентом Голодомору – геноцидом українського народу. Концепцію загальнодержавної програми дослідження Голодомору 1932–1933 років в Україні було схвалено 27 лютого 2008 року прем'єр-міністром України Ю.Тимошенко.

Голодомор 1932-1933 років – найбільша трагедія в історії української нації. До цієї події прикута особлива увага усіх громадян України, міжнародної спільноти. Свідченням тому є тривала й плідна робота у Верховній Раді над підведенням законодавчої бази щодо правової оцінки Голодомору.

В. И. Марочко

ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД 1932-1933 ГОДОВ В УКРАИНЕ: ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС

В статье показуется острая борьба на законодательном уровне за утверждение в правовом поле современной трактовки понятия «Голодомор-геноцид».

***Ключевые слова:** голод, геноцид, Голодомор, Верховный Совет Украины, президенты Украины, Кабинет Министров Украины.*

V. I. Marochko

FAMINE - GENOCIDE OF 1932-1933 IN UKRAINE: POLITICAL DISCOURSE

The article shows severe struggle on the lawsuit level for maintaining a modern interpretation of the notion "famine-genocide"

Keywords: *hunger, genocide, famine, the Supreme council of Ukraine, the President of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine.*

Надійшла до редакції 18 грудня 2013 року

* * *